

MAX WEBER OLMAK*

Peter Thomas

Joachim Radkau

Max Weber: die Leidenschaft des Denkens

Carl Hanser Verlag, Mnnih, 2005

1920 yılında Weber'in ölüm haberi geldiğinde, Alman akademi camiasından pek çok kimse, ölenin Heidelberg niversitesi'nde ekonomi profesörü olan Alfred Weber olduğunu düşünmüştü. O zamanlar Alfred'in büyük kardeşi Max, kamusal meselelere güçlü bir geri dönüş yapmışsa da, yüzyıl dönümünde hâlâ ulusal emperyalizmin avukatı, tesadüfi de olsa kimi önemli eserlerin ve bazı ihtisas dergilerinde yayınlanmış makalelerin yazarı olarak biliniyordu. Geçici olarak hocalığa geri dönmüştü (Weber Heidelberg'teki görevini 1903'te geçirdiği

*) NLR (II) 41, Eylül-Ekim 2006.

derin bir psikolojik bunalım yüzünden bırakmıştı) ve daha açık bir siyasal role soyunmuşsa da öldüğü zaman Max Weber'in akademik ünü, Orta Avrupa'da görece dar bir entelektüel çevreye sıkışmış kalmıştı.

O günden sonra büyük kardeş Max doğuştan gelen öncelik hakkını yeniden ele geçirdi; sadece birkaç yıl sonra Alfred, öğrencilerinin kendisinden değil sadece 'Marx'tan ve Max'tan bahsetmelerinden şikayet ediyordu. İlk bakışta bu, bıkmadan usanmadan Weber'in çalışmalarını derlemekle kalmayıp, bizim bugün bildiğimiz Max Weber'i gerçek anlamda 'yazan' karısı Marianne'in çabalarının bir sonucuydu. Weber öldüğünde geride sadece, akademik kariyeri açısından gerekli olan iki basılı metni vardı; çalışmalarının esas bölümünü oluşturan *Iktisat ve Toplum* ile *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* gibi kitapların çoğu bölümü ya elyazmaları olarak kenarda duruyordu, ya da sadece bazı ihtisas dergilerinde basılmıştı. Bu çalışmaları ölümünden sonra toplayan ve yayınlanmamış eserlerini gözden geçirip, Weber'in Weimar Cumhuriyeti'nde ününün çok fazla olmasa bile daha da büyümesini sağlayan Marianne'di. Uluslararası alanda kutsallık mertebesine yükseliyise, Talcott Parsons'ın *Protestan Ahlakı*'nı 1930 yılında İngilizce'ye çevirmesi ve Weber'i kendi yapısal işlevselciliğinin inşası doğrultusunda hayli seçici bir yaklaşımla kullanmasıyla geldi. Daha sonra genç Federal Cumhuriyet'e 'iyi' bir Alman olarak yeniden ihraç edilen versiyon, bu tatlandırılmış transatlantik versiyondur; bu versiyonun ne Nazilerle işbirliği gibi bir lekesi vardı ne de Marksizme sempati duyuyordu.

Wolfgang Mommsen'in 1959'da yayınlanan *Max Weber ve Alman Siyaseti* başlıklı eseri Weber imgesini epey değiştirdi. Mommsen'in Weber'in 'duygusal olmayan iktidar siyaseti'ni kılı kırk yararcasına yeniden bir araya getirmesi Adenauer Almanya'sında büyük bir öfke yaratacaktı. Karşı atak (bir bakıma başarılı bir adım) 1964'te Heidelberg *Soziologentag*'da Parsons'ın kendisinden geldi. 'Sorumluluk etiği'nin uzak görüşlü liberal savunucusuna, modernlik teorisyeni ve sosyolojinin bu özel modernist kurucusuna yönelik, hem Almanya'da hem de uluslararası alanda giderek büyüyen bir ilgi söz konusuydu. Weber'in 'Protestan ahlakı,' 'karizmatik liderlik,' 'rasyonalizasyon,' 'büyübozum' ve 'ideal tipler' gibi özgün kavramları her ne kadar formüle edildikleri esas bağlamdan kopartılarak ele alınmışsa da hepsi modern entelektüel hayatın sözlüğüne girmiştir; sosyal bilimler bu kavramlara öyle bulanmıştır ki hiçbir başka ekol ya da eğilim bu derece etkili olmamıştır. Weber öyle bir yerde duruyordu ki

Lawrence Scaff şunu iddia edebilmekteydi: “Her kim kendi Weber yorumunu başkalarına kabul ettirebilirse, işte o, sosyal bilimlerin bundan sonra ilerleyeceği yolu belirleyebilir. Weber güçtür.”

Şimdiye değin Weber’in düşüncesinin siyasal boyutunun örtbas edilmesi onun cinsel ve psikolojik hayatı hakkındaki sessizlikle bir arada devam etti. Weber’in mirasına duyulan ilgi nadiren genel bir insan portresi olarak Weber’e yöneldi. Pek çok ‘entelektüel’ biyografi ya da sayısız bilimsel çalışmaya rağmen Weber’in ‘hayatı’ adını verebileceğimiz tek çalışma, halihazırda Marianne Weber’in 1926’da yayınlanan *Lebensbild* adlı kitabıdır. Bu kitap Weber’in aile tarihini, entelektüel hayatını ve siyasal ilişkilerini ele almakla kalmaz, düşünürün yedi yıllık yıkımı sırasında yaşadığı kişisel acıları hakkında son derece derin bazı ayrıntılara da girer. Kendini adanmış dulun bu hayat içerisindeki kahramanvari portresi hiç şaşırtıcı değildir. Marianne’in takdire değer edebi yetenekleri, dünya-tarihsel kişiliğin trajik varlığını anlatabilmek açısından bu metinde bir araya getirilmektedir. Bu yarı-biyografi yarı-methiye niteliğindeki kitap, pek güvenilemeyecek şu dokunaklı safsatayla biter: “Döşeginde ölürken başucunda fırtına kopuyor ve şimşek çakıyordu... Dünya değişmişti.” Bu imge ‘Heidelberg miti’ etrafında yarı-kültür oluşumuna en ufak bir katkı yapmıyordu. İngilizce’ye 1974 yılında hayli gecikerek çevrilen bu eser (*Max Weber: Yaşamöyküsü*) bariz sorunlarına rağmen düşünürün hayatı ve çalışmalarının bütün bir resmini görmek isteyenlere standart referans olma özelliğini korumaktadır. Dolayısıyla, hem Weber hakkındaki yazının kendi içindeki son gelişmeleri kapsayacak hem de Weber’in hayatına zamansal ve duygusal açıdan epey uzak olmaktan istifade edecek yeni bir biyografiye uzun süredir ihtiyaç duyulmaktaydı.

Joachim Radkau’nun *Max Weber: die Leidenschaft des Denkens* adlı bin sayfadan uzun ve kapsamlı bir akademik araştırmaya sahip eseri işte bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Radkau çok çeşitli kaynaklardan yığınla veri toplamıştır; halihazırda devam eden *Bütün Eserler (Gesamtausgabe)* çalışması, önceki biyografi çalışmaları ve en önemlisi, genelde araştırmacıların ulaşamadığı sıkı korunan aile arşivindeki malzemeler bunlar arasındadır. Bilhassa Weber ile yakınındaki kadınlar -karısı, annesi, metresi- arasında daha önce yayınlanmamış mektuplaşmalar duygusal hayatı hakkında daha bütüncül bir resim ortaya koymaktadır. (Metnin sonuna düşülmüş kısa bir nota göre Radkau, bu malzemeye, kurum olarak *Bütün Eserler* projesine dahil olan Heidelberg’deki *Max-Weber-Forschungsstelle*

için hazırlanmış kopyalar aracılığıyla ulaşmıştır, ancak bu küçük sosyal bilimsel derinliğin ayrıntıları çok açık değildir.)

Bu çalışma her açıdan önemlidir. Ayrıca, ilginçtir. Radkau'nun temel tezi, "Weber'in hayatıyla çalışmaları arasındaki çoğu zaman boşu boşuna aranmış olan kayıp halkayı tamamlayacak şeyin, doğa olduğu"dur. Bu iddia Giriş'te şöyle açıklanmaktadır:

Weber'in hayatını, Doğa'yı keskin şüphenin kaynağı olarak aldığım üç perdede çizmek istiyorum. Mit ayarında bir kroki ya da daha iyisi; bir ideal tip. Neden Weber'in yöntemini kendisine uygulamayalım? Gerçekliği yakalamak için ideal tiplere ihtiyacımız olduğunu hepimiz ondan öğrendik.

Buradaki 'Doğa'yı muhtemel en geniş anlamıyla 'verili olan her şey' diye almalıyız: sadece üretilmiş kültürün zıttı olarak değil, eylemlerimizi sınırlayan (ve çoğu zaman farkına varamadığımız) içeriden ya da dışarıdan her türlü sınır. Kitabın alt başlığının 'iddiası' bile (*die Leidenschaft des Denkens*, Düşüncenin İhtirası) 'insanlardaki doğanın bir parçası' olarak anlaşılmalıdır. Radkau payına daha önemli olanı, Doğa Ana kavramıdır ve çeşitli kereler Weber'in annesinde, karısında ve sonraki metreslerinde (İsviçreli piyanist Mina Tobler, daha sonra da D.H. Lawrence'ın karısı Frieda'nın kardeşi Else Jaffé, yani von Richtofen) somutlaştırılmıştır. Bu ilişkiler anlatıyı oluştururken merkezi bir rol oynarlar. Ayrıca, iddiasını desteklemek için istatistiki kanıtlar da sunar Radkau. Örneğin, bazı anahtar kelimelerin kullanılma sıklığının altını çizer; 'ideal tip' Weber'in dijital ortama aktarılmış eserlerinde tam 187 kere geçmektedir; 'karizma' ve 'karizmatik' 1.000'in üstünde, 'teknik' ve 'teknoloji' 1.145 kere, ancak 'doğa' ve aynı kökten türemiş diğer kelimeler tam 3.583 kere geçmektedir.

Radkau'nun kendi gelişimi, yaklaşımına ilişkin yeni bir ipucu daha sunar. 1943'te Westphalia'da Bielefeld yakınlarında doğan Radkau'nun, Weimar'dan ABD'ye göç üzerine yaptığı doktora çalışmasını, 1980'lerdeki değişiminin ardından sürdürdüğü nükleer güç, Alman sınılaşması ve ahşabın teknolojik tarihi üzerine çalışmalarıyla birlikte düşünülebilecek çevre tarihi çalışmaları izlemiştir. Bielefeld Üniversitesi'nde tarihçi olarak yazdığı 1998 yılı *Das Zeitalter der Nervositat: Deutschland zwischen Bismark und Hitler* başlıklı çalışması, İkinci Reich dönemindeki 'sinir sıkıntısı' söylemi ve tedavisi üzerine geniş ölçekli bir araştırmadır. İddiası, bu toplumsal sıkıntının başarısız bir şekilde tedavi edilmesinin Alman toplumunun Nazileş-

mesinde rolü olduğudur. Sanki Radkau, Weber figüründe Alman sefilliğinin çelişkilerinin potansiyel çözümü yönünde alternatif bir yol bulmuş gibidir: Weber nihayet 1920'de, çağdaşlarının barışı avuçlarının içinden kaçırmak üzere olduklarını keşfetmiş, ancak zamansız ölümü onu engellemiştir.

Doğa mecazı, insan hayatının özellikle kültürel -ve aslında siyasal-yanlarına eğilmiş bir düşünürü ele alırken çok da iyi bir yaklaşım gibi görünmeyebilir. Weber, dikkatini modern öncesi dünyaya verdiği çalışmalarında bile, insanların içinde buldukları toplumu nasıl şekillendirdiği ve onun tarafından nasıl şekillendirildiklerine bakmaktadır, organik yapıya yakınlıklarına değil; dünya dinlerinden İbrani peygamberler hakkındaki çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir. Yine de kitabın büyük sorunlarına geçmeden evvel Radkau'nun dedektif hikâyesi tarzı yaklaşımının, peş peşe kanıtlar ortaya koyup sonra da çözüme ulaşmasının olumlu bir yanından söz etmek gerekir: Radkau böylece, bu kadar uzun olmasına rağmen merak uyandırarak ve tutarlılık sağlayarak kitabı gayet okunur kılıyor. Anlatının temposu ve yoğunluğu sürekli değişiyor; akademik düşünceler ve teknik sorular edebi kinayelerin kullanılmasına yol açıyor ve tarihsel anlatı yerini seminer tarzı bir konuşmaya bırakıyor. Burada, çözülmemiş iç sorunlarıyla karşı karşıya olan geç on dokuzuncu yüzyıl *Bildungsbürgertum** Almanya'sını anlatan bir manzarayla karşılaşıyoruz; sınılaşma ve emperyalist yayılmacılıkta gecikmiş olup, ileri ülkelere yetişmeye çalışan bir Almanya manzarası: ardından Büyük Savaş'a kibirli bir giriş, paramparça olmuş umutlar ve sonra da siyasal kargaşa. Ancak burada bir çizgi çekmeliyiz: Radkau'nun yönteminin kronolojik dönemeleri göz önüne alındığında, kitapta isim dizinine ek olarak konu dizininin eksikliği ciddi bir handikap olarak göze çarpmaktadır.

Radkau'nun üç perdesi, başlıklarını Marianne'nin klasikleşmiş sunumundan alır: “Doğanın Yıkımı”, “Doğanın İntikamı”, “Kurtuluş ve Parlıt” (*Erlösung und Erleuchtung*). Bu başlıklar arasındaki ilişki, Weber hakkında bir çalışma için belki de merak uyandıracak şekilde yetkin bir düzeyde diyalektik olarak ortaya konmuştur. Birinci perde, Westphalia kumaş tüccarı bir aileden gelen ve Bismarck döneminin başarılı bir Ulusal Liberal siyasetçisinin oğlu, varlıklı Maximilian Weber tarafından yönetilen aile hayatını anlatır. Marianne onu 'kendisiyle ve dünyayla barışık tipik bir burjuva' hayatından memnun ve kolayca teskin edilebilecek biri olarak tarif ederdi. Bu özellikleriyle,

*) (Alm.) Kültür burjuvazisi. (ç.n.)

savaşçı ve ani çıkışlarıyla bilinen en büyük oğlunun tersi bir kişiliğe sahipti. Ancak, özellikle genç Max'ın duygusal hayatı düşünüldüğünde belirleyici figürün, neredeyse ölümüne sebebiyet verecek olan menenjit hastalığını geçirdiği sırada ona bakan Thuringialı Protestan anne Helene olduğu söylenebilir. 1868 yılında doğan küçük kardeşiyle yakın ve çatışmalı ilişkisi, çocukluğunun sonraki yıllarını belirleyen unsurdur. 1869'da Max beş yaşındayken aile, Thuringia Erfurt'tan, daha sonra yeni Reich'ın hızla modernleşen başkenti seçilecek olan Berlin'e taşındı. Babasının buradaki siyasal çevresi, Max'ın büyük dünyaya ilk girişi oldu. 1882'den sonra Heidelberg'de geçirdiği üç dönem genç akademisyeni zorlu bir içki ve düello dünyasına soktu. Öyle ki Helene'nin onun hovarda bakışlı suratına tokat attığı bile söylenir. Yirmi yaşındaki Weber, Reich'ın batı sınırındaki Strassburg'da bir yıllık askerlik görevi sırasında siyaset hocasını, tarihçi Hermann Baumgarten'ı, yani amcasını buldu; bir zamanlar 1848 liberallerinden olan amcası, sonradan tıbbaya yönelmiş ve Almanya'nın 'milli hastalığı'na şifa olsun diye Bismarck ilacını tavsiye etmişti. Baumgarten'ın kızı Emmy de Weber'in ilk romantik deneyimidir.

Weber 1884'te Berlin'e geri çağrıldı ve bir yıl sonraki evliliğine kadar ailesinin yanından ayrılmadı. Sınırdaki 'müptela' durumundan kurtulup ilk çalışmalarını yaptığı yer bu baba eviydi. Ortaçağ'daki ticari şirketler hakkında İspanyol ve İtalyan kaynaklarından faydalanarak yürüttüğü doktora ve doktora sonrası tezleriyle antik tarım toplumları üzerine çalışmalarını, prestijli Sosyal Politika Topluluğu için hazırladığı Elbe Irmağı'nın doğusundaki tarıma yönelik devasa ampirik çalışmalar izledi. Bu dönem sırasında Radkau'nun 'doğanın yıkımı' diyerek tasvir ettiği durum, çeşitli düzeylerde ortaya çıktı. Radkau, Weber'in 1894 yılında Freiburg'da verdiği açılış dersini (bu ders Siyasal İktisat bölümünün başkanı olması vesilesiyle veriliyordu; modern sosyolojinin kurucusu olarak Weber'in asla sosyoloji disiplininde bir yeri olmadığı, fikri olarak doğanın yanlış kullanımı şeklinde yorumlamaktadır. Weber'in uzlaşmaz nitelikte siyasal olan Freiburg dersi, ulusun ekonomisinin önüne konması gerektiği iddiasıyla ünlüdür: Giderek daha fazla Polonyalı emekçi istihdam eden *Junker* çiftlikleri, Reich'ı 'Polonyalılaşma'dan korumak için yeniden Alman köylü çiftçilere dönmeliydiler. Eğer bu *Junker* sınıfının yıkımı anlamına gelecekse, varsın öyle olsun. Radkau'nun bu savdaki ulusun inşası dürtüsü hakkında söyleyecek pek bir şeyi yoktu; onu üzen, savın sunuluş yöntemi idi. Çünkü Weber, Polonyalıların istilası tehlikesinin onların Almanlardan 'fizyolojik

bakımdan çok uzak' olmalarında yattığını iddia etmekteydi. Bu, 'doğallaştırma'yı çok öteye taşıyan bir savdı ve Weber adına imkânsız çelişkilerle sebep olmaktadır. Radkau'ya göre, Weber'de daha sonra görülen 'anti-doğalcılık,' bu dönemin 'doğalcılığın düpedüz bilimsel olmayan bir tarzda savunulması' düşüncesine verdiği mahcup bir tepkiydi.

İkinci 'doğanın yıkımı' vakasıysa, aynı esnada cinsel cephede gerçekleşmektedir. Weber 1893'te zihinsel özürülü Bayan Baumgarten'ı, ikinci kuzeni Marianne Schnitger'le evlenmek uğruna kaba bir şekilde terk etmiştir. Radkau burada eşitsiz bir duygusal ve romantik eğilimler tablosu çizmektedir. Daha sonra başarılı bir akademisyen olup, feminist evlilik tarihi kaleme alacak olan genç Marianne, görünüşe göre Max'a delicesine âşık olmuş, kara sevdaya tutulmuştu. Soğukkanlı Max ona kendi zamanı ve sınıfı için o zamanlar oldukça muğlak bir sıfatla, 'yoldaş' diyerek hitap etti ve normalden daha büyük bir drahoma alabileceği düşüncesiyle meşgul oldu. Bu, görünüşte kocanın düğün yatağındaki iktidarsızlığı yüzünden ikmal edilememiş olsa da hayat boyu devam edecek bir birlikteliktir (aslında ileride göreceğimiz üzere, yatağın dışında da durum aynıydı). Karl Jaspers'a dayanan Radkau, Weber'in bu dönemdeki cinsel sorunlarının daha sonraki sinir krizlerinde ciddi etkisi olduğunu iddia etmektedir; bu sorunlar Weber'in ihtiras hikâyesinin temel gerçekleri'ni oluşturur. Weber'in zaten yoğun olan rutin çalışma temposu evliliğin ilk yıllarında 'işkolikliğe' dönüştü ve bu durum pek çokları tarafından sinir krizinin sebebi sayılır. Ancak krizin dramatik katalizörü -ve Birinci Perde'nin sonu-, Weber'in Kasım 1897'de aile meclisi önünde babasına yönelttiği ateşli suçlamalardı -Weber babasını, karısını bencilce kendisine saklamakla itham ediyordu. Baba Max birkaç ay sonra oğluyla barışmadan öldü. Radkau çatışmanın klasik Ödipal boyutlarına değiniyor, ancak bu açılardan etkilerinin neler olduğunu ilginç bir şekilde göz ardı etmektedir. Weber ertesi yaz zihinsel bunalıma girmiştir.

İkinci Perde, yani "Doğanın İntikamı", Weber'in üniversite ile bütün hocalık görevlerinden tamamen ayrılmak istemesine sebep olan -1900 yılında doruk noktasına ulaşmış, nihayet 1903'te sonlanan- depresyonu ortaya koyar. Weber'in başına uykusuzluk 'daimon'u (Sokratik bir tını hissediliyor) musallat olmuştu; migren, kol ve bacak ağrıları, çalışmama ve sürekli tekrar eden sırlı rüyalar bu daimon'la birlikte geliyordu. Bu durum, Marianne ile kayınvalidesi Helen arasında yoğun bir mektuplaşmaya konu olmuştu; Radkau okuru bu konuda yoğun bir şekilde bilgilendirmektedir. Marianne 1903 yılında yaz-

diği tipik bir notunda şöyle demektedir: “Beş haftalık aranın ardından... yolculuğumuzun son günlerinde ve bu gece dört kriz daha.” Weber’e göre, en beter işkence, kendisini, bir dizi bağımlılık yaratan hapa, ilaca ve eroine yönelmek zorunda bırakan uykusuzluktu. Radkau, Weber’in uykusuzluk için aldığı bromun, Freudçuların iddia ettiğinin aksine, belirgin iktidarsızlığının sebebi olabileceği iddiasındadır.

Krizin sebebi, güvenilir kanıtların bulunmadığı mevcut durumda - bunun en önemli sebebi Marianne’ın Weber’in iyileşmekte olduğu 1907 yılında kaleme aldığı apaçık, acımasız ve samimi kişisel çözümlemeyi yok etmiş olmasıdır- Weberologlar açısından uzun süren bir tartışma konusu olmuştur. Radkau, Marianne’ın, bu yazıları yok etmeden önce Karl Jaspers’a gönderdiğini söylüyor; Jaspers daha sonra Weber’in cinsel olarak ilk kez hizmetçi bir kız tarafından dövüldüğünde tahrik olduğunu yazmaktadır. Radkau bir hizmetçinin, yeniyetme çağında bir evin en büyük erkek çocuğunu dövemeyeceğini iddia etmekte ve bu kişinin Max’ın annesi olduğunu ileri sürmektedir. Radkau, Max’ın çöküşünün annesine ya da babasına karşı hissettikleriyle pek alakası olmadığını, iş yorgunluğuyla ise hiç alakası olmadığını öne sürmekte ve esas sebebin Weber’in ‘kendi doğasını esasen ve şiddetle yanlış anlaması’ olduğunu savunmaktadır. Sorunun kökeni, Weber’in ‘doğal olmayan’ siyaset düşkünlüğüydü: “Aslında o ne savaşçı ne de yönetici olarak doğdu, ama asla bunu kabul etmek istemedi.” Bu noktada Radkau’ya göre, Weber’in doğasının mazoşistik şekilde ‘ihlali’nden söz edebiliriz. Bu bastırma artık kendisine zarar veren şeyden intikam almak üzere geri dönüyordu. Weber teselliye seyahatlerde (özellikle yüzyıl başında sık sık İtalya’ya gitti) ve vejeteryanlıkta aradı. Sonralıysa Lago Maggiore’yi göz ardı eden Monte Verita’da toplanan yüksek burjuva karşı kültürüne yöneldi. İsviçreli anarşist Fritz Brupbacher’e göre, burası ‘psikopatik Enternasyonal’in başkenti’ydi.

Radkau, dışsal olayların dikte ettiği ama aynı zamanda kişisel acılarına da doğrudan bağlı olan bu aşamada, Weber’in neden bu ölçüde farklı ilgilere sahip olduğu konusunda makul hipotezler öne sürmektedir. Radkau’ya göre, Weber’in metodolojik meselelerle en çok ilgilendiği dönem, kendi epistemolojik kapasitesi hakkında en çok şüpheye düştüğü dönemdir. Weber bütün akademik görevlerinden kurtulduğu 1903 yılında, Edgar Jaffé’yle birlikte yeni bir derginin ortak editörlüğü görevini üstlenmişti; *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik* adlı bu dergi, Hitler döneminde kapatılınca kadar Alman sosyal bilimcilerinin etrafında toplandığı en önemli mecralar-

dan biri olmuştur. *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhunu*'nun ilk iki bölümü burada yayınlanmıştır (bu bölümler Weber'lerin New York, Niagara, Chicago, Oklahoma, North Carolina, Baltimore ve Washington'ı kapsayan Amerika seyahatlerinin hemen öncesi ve sonrasında yayınlanmıştır –Weber, Chicago hakkında şöyle demektedir: “Koca bir şehir... sanki derisi yüzülmüş bir adama benziyor ve çalışan bağırsakları görülebiliyor.”) 1905 yılında devrimi daha iyi takip edebilmek için Rusça öğrendiği birkaç ay boyunca Max'ın enerjisinin arttığı ve canlandığı görülebiliyordu.

1909 yılında Weber'in hayatında 'yeni bir dönem' başladı; 'bedensel olarak kendini iyi hissetmesi'yle beraber tinsel bir canlanma; bu canlanma Edgar Jaffé'nin karısı Else'yle ilk ve kısa romantik karşılaşmayla aynı ana denk gelmektedir ve Radkau'ya göre bazı sabırsız eleştirmenler bu noktayı gözden kaçırmışlardır. Else von Richthofen (Kızıl Baron'un* uzaktan akrabası) Heidelberg'de Weber'in öğrencisi olmuştur; üniversitedeki dört kız öğrenciden biri olarak da doktorasını Weber'le fabrika hukuku üzerine yapmıştır. Weber, Else'nin Karlsruhe'de kadın fabrika işçileri müfettişi olmasında kendisine yardımcı olmuştur. Onu 'Doğa Ana'nın hakiki ve canlı bir örneği olarak gören Radkau'ya göre Else, Weber'in hayatının gerçek büyük aşkıdır. Ancak ilişki kısa ömürlü olmuştur. Aradan çok geçmeden Else, cinsel açıdan özgüveni daha yerinde olan Alfred'le ilişkiye girmiş ve onun uğruna kocasını terk etmiştir. Bu ilişki Alfred'in 1958 yılındaki ölümüne dek sürmüştür. Aldatılmış Max o zamanlar teselliye piyanist Mina Tobler'de aramıştır.

Radkau'nun çalışmasının üçüncü perdesi “Kurtuluş ve Parıltı”, Weber'in gücünün tam olarak yerine geldiği 1910 sonrasını tartışır. Bu dönem 'karizmatik liderlik' ve 'rasyonalizasyon' gibi önemli kavramların, *İktisat ve Toplum* ve dünya dinleri üzerine çalışmalarla birlikte Weber tarafından en açık şekilde ortaya konduğu dönemdir. Bu yıllar aynı zamanda Alman sosyal bilimlerinde 'değer yargısı tartışmaları'nın da yoğun olduğu zamanlardır ve siyasete olan ilgi giderek artmaktadır. Weber'in savaş zamanı müdahaleleri Radkau'nun kurtuluş tezini tökezletecek bir engel gibi görünmektedir. Gerçi Weber, Reich'in askeri ve diplomatik politikalarına başından beri şüpheyle yaklaşmıştır, ancak kitlesel coşkunun onu da heyecanlandığı bellidir: “Sonucu ne olursa olsun savaş büyük ve müthiştir.” Dolayısıy-

*) 'Kızıl Baron', Birinci Dünya Savaşı'nın ünlü Alman pilotu Manfred Albrecht Freiherr von Richthofen için İngilizce'de kullanılan bir tabirdir. (ç. n.)

la, çatışmadan kaçınmak gerektiği düşüncesini kararlılıkla reddetmiştir. “Tarih önündeki sorumluluğumuz,” Almanya’nın, dünya güçlerinin Rus memurlarıyla Anglo-Sakson ‘toplumu’nun gelenekleri arasında bölünmesine direnmesi gerektiğini söylemektedir ve “bu, kültürün doğasının en nihayetinde gelecek üstünde kontrolü anlamına gelecektir”. “Bir dünya gücü olmalı ve dünyanın geleceğinde söz sahibi olmak istiyorsak savaş riskine girmeliyiz” –her ne kadar devasa ekonomik gücüyle ABD’nin çatışmanın dışında tutulması gerekiyorsa da. Weber, pasifist olmayan ve ulusal ekonomiyi koruyacak şekilde kısa süreli bir savaş ve sınırlı bir toprak kazancı taraftarıydı: Ülkenin rekabetçi ruhunu ve dolayısıyla ekonomik canlılığını tehdit edecek yüksek savaş-zamanı ücretlerine ve sabit menkul değerler politikasına karşıydı. 1916’da halka yaptığı konuşmada en önemli toprak kazanımının, önceki yıllarda da söylediği üzere Polonya’nın Almanya’nın askeri koruması altında kalması olduğunu söylemişti.

İşgalden sonra Weber’in faaliyetleri yoğunlaştı. Spartakistlerle sürekli polemige girdi, Ocak 1919’da ‘Liebknecht’in tumarhaneye, Rosa Luxemburg’un hayvanat bahçesine ait olduğunu söyledi. Her ne kadar katledilmelerini lanetlemişse de (ki bu olay Weber’in ağır eleştirisinden on bir gün sonra meydana gelmiştir) Radkau’nun da belirttiği gibi bu, ‘siyasal demagojinin vahşileşmesi’ne yaptığı katkıdan sonra Weber’in bağışlanması açısından yeterli değildir. Radkau’nun belirttiği gibi, Weber kullandığı retorığı yumuşatmamıştır: İki haftadan kısa süre sonra devrime karşı saldırılarını yinelemiş ve devrimi sadece ‘nefretin tatmini ve intikam için duyulan şiddetli bir arzu’ şeklinde nitelemiştir. Bu ateşli sözler “Meslek Olarak Siyaset”in (bu metin “Meslek Olarak Bilim”le birlikte belki de Weber’in ılımlı liberalizminin temsilcisi olarak bilinir) Münih’teki ilk sunumunda dile getirilmişti. Weber, daha sonra Weimar Cumhuriyeti’nin Anayasası diye bilinecek metnin taslaklarını yazan 13 kişilik Kurucu Komite içindeki tek resmi olmayan katılımcı olmuştur ve şiddetle halkoyuna dayalı liderlik demokrasisi formülünü savunmaktadır. Bu sistem, zayıf parlamentarizm ile karizmatik, ‘seçilmiş monark’ başkanlığı arasında eşitsiz bir evlilik anlamına gelmekteydi, ki bu sistem Hindenburg’un Hitler’i iktidara taşımasına imkân tanımıştı. 1919 yazındaki Versay Anlaşması’nda pazarlığa oturan Alman heyetinin danışmanı olan Weber, sonuçları ne olursa olsun ‘utanç barışı’nın şiddetle reddedilmesini savunmuştur. Mommsen, Weber’in 1920 yılının başında bir öğrencisine yazdığı mektupta Versay’a meydan okuduğunu ve bundan

böyle sadece ‘Almanya’nın nasıl tekrar büyük bir generale sahip olmasının sağlanabileceği’ni dert ettiğini ileri sürer.

Çalışmanın hacmi göz önüne alındığında Radkau’nun bu patırtılı dönemi ele alışı dikkate değer ölçüde kısadır. Birinci Dünya Savaşıyla ilgili kısım yirmi sayfadan, “Meslek Olarak Siyaset” ve anayasa tartışmalarıysa on sayfadan daha azdır. Radkau’ya göre, savaşın sonunda Weber siyasetten koptu, sürekli ve enerjik müdahalelerine rağmen öz itibarıyla siyasetten uzak bir kişiye dönüştü. “Max politikaya çok enerji harcamadı ve sistematik değildi. Politikacı ‘Weber’ trajediden ziyade komedir.” 1919’un sonuna doğru Weber, “benim yolum *vita activa* [eylem hayatı] değil, daha çok *vita contemplativa* [düşünce hayatı],” demişti. *İktisat ve Toplum*’dan alınan ve ‘belli gerçeklerin enerjik konsantrasyonu’ hakkındaki tek ve muamma kabilinden bu cümle, böylesi beklenmeyen bir sonuca kanıt olarak sunulmaktadır. En sonunda uzun süredir inkâr ettiği kendi doğasıyla özdeşleşen Weber, yeni ve üretken bir akademik aşamaya geçmenin zevkini yaşıyordu, ancak 14 Haziran 1920’de elli altı yaşında beklenmedik şekilde zatürreeden öldü. Radkau’nun anlatısı Weber’in ‘hayatı’nın hem tutarlılıkları hem de kopuşları hakkında zorlu bir muhasebe sunar. Ayrıca, anlatının yapısında Dantevari bazı komik yanlar seçilebilir: Siyasete dalıp yıllarca yanlış yönlendirilen ve Beatrice’in yol arkadaşlığını yaptığı bir adam, bir kahraman, en sonunda kulaklarını kendi içine, bilimin ve etiğin derin çağrısına doğru çevirir. Aynı zamanda, örgütleyici ‘Doğa’ mecazının, Radkau’ya kelimenin bütün geleneksel çağrışımlarını genişletecek bir alan sağladığı düşünülebilir: aile, ulus, meslek, anne, eş ve sevgililer... Bütün bunlar farklı zamanlarda Weber’in kendi gerçek doğasını yavaşça doğrulayan ihtiraslı bir aşırılıktan mustarip olduğunun, yani ‘verili olan’ın rolünü yerine sağlamaktadır.

Radkau bu masalın sonunda vardığı genel sonuçlardan dolayı pek utanç duymaz: “Weber sosyolojinin, kendi doğal köklerini inkâr eden otoritesi haline geliyor”; burada Weber’in hayatı ve çalışmalarındaki ‘doğalcılığı’nın gerçek karmaşıklığını kavramanın, sosyal bilimlerle doğa bilimleri arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesini kışkırtacağı ima edilmektedir. Radkau’nun kendisinin de iddia ettiği üzere, bu, temel Weberci tezin Weberci revizyonu demektir; çünkü kardeşi Alfred’in aksine Max, sosyal bilimlerde doğalcılığa karşı kıyasıya bir savaş açmıştır. Yine de Radkau, Weber’in esas derdinin, dogmatik bütüncü doğa kavrayışına karşı doğal ol-

guların çeşitliliği fikrini savunmak olduğunu öne sürmektedir. Mirası doğa temasını zorunlu olarak sosyal bilimlerden atmamakta, aksine doğayla daha nüanslı ve gerçekçi bir ilişkiye girilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu açıdan bakıldığında Radkau sadece Weber'in biyografisini yazmamakta, aynı zamanda gelecek adına bir öneri niteliği taşıyan gizli bir karşı-tarih vakası sunmaktadır.

Ancak kitabın bu güçlü yanı ciddi bir zaaf da taşımaktadır. Muğlak doğa metaforlarına duyulan aşırı güven, Radkau'yu alternatif açıklamaları araştırmaktan (hatta kimi kendi bulgularından bile) alıkoymuştur. Çok daha klasik Freudçu bir perspektifi destekler nitelikte kanıtlar sunarken Weber'in babasıyla karşı karşıya gelmesi hakkındaki kendi iddialarına çok fazla değer vermektedir. Bu iddiaya göre, babasının hiçbir zaman 'tam anlamıyla politikacı olmaması', daha çok "Meslek Olarak Siyaset" te anlatıldığı gibi bir 'yarı-bürokrat olması', çözümlenmemiş bir husumete işaret etmektedir ve bu nokta daha fazla araştırılmalıdır. Yazarın amacı, Weber'in hayatı ile çalışmaları arasındaki kayıp halkayı, yani 'doğa'yı göstermektir, ancak kahramanının biyografik özellikleri üzerinde çok daha fazla durmaktadır. Weber'in metinleri, yapıyı kuran tezle uyumuna bağlı olarak çok farklı düzeylerde dikkat çeker. Aynı şekilde 'ihtiraslar'a yoğunlaşırlarken, Weber'in hem taraftarı olduğu hem de muhalefet ettiği düşünce geleneklerinin incelenmesi göz ardı edilmiştir ve bu da bazı zorlama yorumlara yol açmıştır. Örneğin, gerçekliğin ampirik şekilde kavranmasını sağlayacak soyut kategorilere ulaşma amacıyla kullandığı düşünce egzersizleri '-ideal tipler'- büyük ölçüde tarihüstü ve Weber'in 'tini ve doğanın sürekliliği' konusundaki artan ilgisine bağlı olarak neredeyse tamamen doğalcı bir gündemle okunmuştur. Oysa, diğer sosyal bilimsel metodolojilere bağlı olarak (örneğin, Marksist gelenekte giderek daha çok kullanılan 'gerçek soyutlama' kavramının gelişimini düşünerek ve bu yöntemin kavram kurgulamanın daha makul biçimi olduğunu iddia ederek) yapılacak analizler, Weber'in kişisel ve duygusal hayatından ziyade hâlâ etkisini koruyan entelektüel önemi hakkında daha tatmin edici bir sonuç verebilirdi.

Hepsinin ötesinde, esas gözden kaybolma tehdidiyle karşı karşıya olan, siyasetin Weber'in hayatı ve çalışmalarındaki önemidir. Radkau bazı siyasal olaylarla bağlamaların değerlendirmesini yapar ve Weber'in günümüz insanı için tatsız kaçabilecek bazı sözlerini samimiyetle nakleder. Ancak Radkau'nun anlatı stratejisi ve örgütleyici tezine göre (belki de Marianne'in anlaşılır biçimde kamusal bir figür olarak koca-

sına, evlilik dışı ilişkilerine nazaran daha fazla vurgu yapan *Lebensbild*'i dengeleyici bir öge olarak seçilmiştir), Weber'in siyasal müdahaleleri genelde kendi içindeki şeytanlara karşı verdiği mücadelenin esas gidişatına katkı olarak anlaşılmalıdır. Araştırmanın sonunda siyaset, kahramanın kendisi olabilmesi için üstesinden gelmesi gerektiği bir şeye dönüşmektedir. Radkau, Weber'in siyasete yaptığı başarısız girişimleri (sosyal demokratlarla liberaller arası ittifak arayışları, savaşın sonuçları hakkındaki sol ve sağ retorikleri dengeleme girişimleri, Versay'daki Alman heyetinde azınlıkta kalması) kendi tezinin doğruluğu yönünde bir kanıt saymaktadır; buna göre, Weber'in uzmanlık alanı aslında 'akademi'dir, ki Weber'in kendisi de 1920'deki kutuplaşmalar sırasında, yani 'deliliğin en soldan en sağa kadar' bütün siyaseti hâkimiyeti altına aldığı dönemde bunu dile getirmiştir.

Ancak başka bir dönemde, Radkau'nun iddia ettiğinin aksine, Mi-na Tobler'e 'siyasal olan'ın gizli aşkı olduğunu ve siyasetin akademik, kamusal ve duygusal hayatına kıyasla hayatında daha merkezi bir yer işgal ettiğini söylemiştir. 'Karizma' kavramının savaşın hemen öncesinde Weber'in sözlüğünde yer alması, Bismarck döneminde kurgulanan siyasal kültür içinde son derece hoşnutsuzca tali kalmış bir konumla sıkı sıkıya ilintilidir; ancak somut alternatifler olmaksızın bu konum, bir sonuç olmaktan ziyade kişisel ve çağdaş bir 'şükran' duygusuyla kesişebilir. 'Karizma'nın sonraki gelişimi, Weber'in Else'nin verdiği 'ikinci şans' dönemiyle kesişmiş olabilir, ancak pekâlâ Weber'in Almanya'ya 'üçüncü bir şans' tanıyabilecek yeni bir 'karizmatik lider' fikrini savunduğu dönemle de ilişkilendirilebilir.

Radkau'nun, Weber'in hayatı hakkındaki gerçekliğin, ölmeden az önce benimsediği 'siyasal olmayan' duruşunda aranması gerekir şeklindeki iddiası, bu kefaret masalı için 'komik' bir son olarak görülmesi ve şüpheyile karşılanmalıdır. Weber'in 1920 yılının ilkbaharındaki konumu, kendi ulusal-bütünlükçü hegemonik stratejileri için pek az alan bırakan devrimci dönemin sınıf güçlerini kutuplaştırıcı etkisini sert bir şekilde reddetmesi pekâlâ siyasal bir tutum olarak algılanabilir. Weimar Cumhuriyeti'nin sonraki on yılında hayatta olsaydı, bu tecrübeli emeklinin siyasal çekişmelere katılması gerektiğini söyleyen iç sesine direnebileceğini söylemek çok zordur. Önceki siyasal teşebbüslerindeki savunmacı duruşundan kaynaklanan zikzaklar, hipotezimizin en azından kendinden menkul 'doğa çevrimi' hipotezi kadar ihtimal dahilinde olduğunu gösteriyor. Radkau burada olumsuzun zorunluluğunu oluşturmaya kalkışmış olabilir.

'Gerçek Weber siyasal olan değil, akademik olandır' iddiası, günümüzün etkili Weber yorumlarıyla tamamen örtüşmektedir. Mommensen'in konuya müdahalesinden sonra toplanan kanıtları inkâr edecek güçte olmayan bu okumalar, modern Alman düşünürlerinden en az demokratik olan bazılarının transatlantik liberal vicdanına entegre edilmesi sürecinde kullanılan geleneksel yollara dayanırlar. Önceki hataları ne olursa olsun 'büyük' Weber dengeli bilimsel sorumluluk etiğinin sesidir ve daha istikrarsız siyasal kanaat etiğini (*Lebensbild*'in belli bir türü; savunucuları bu düşünceyi çağdaş bir tavır olarak ortaya koymakta tereddüt etmezler) inkâr etmektedir. Biyografinin tamamındaki çarpıklık ve sorunlara rağmen metin, Weber'in 'doğaları'nın biri, hayatının sonuna kadar yıkıcı etkisi altında kaldığı 'daimon'lardan biri hakkında yeterince kanıt sunmaktadır: Weber'in mensup olduğu sınıf. Pek çok çağdaşı gibi nevrotik bir *Bildungsbürgertümer* olan Weber, Reich'in Almanya'nın kendine özgü tarihsel gelişim yöneliminin çelişkilerini çözme konusundaki yetersizliğinden doğan düş kırıklığını paylaşıyordu ve onun emperyalist rakiplerini bastırarak rasyonelleşmiş modernleşmenin taşıyıcısı olarak gerçek dünyatarihsel doğasının farkına varmıştı. Weber bu ihtirasa verdiği komplike biçimle hatırlanıyor olabilir. Onun gözünde bilim, politikanın başka araçlarla sürdürülmesi iken, siyasal faaliyet, (şayet biz Weber'i sözleriyle değil yaptıklarıyla yargılayacaksak) bilimin içinde nihai meşru zeminini bulduğu amacıydı. Nitekim, "Meslek Olarak Siyaset" in 1918'de Münih'teki ilk sunumunda da şöyle diyordu: "Hepimiz 'duruma göre politikacıyız', siyasal yapılar içinde ve arasındaki güç dağılımını etkilemeye çalışıyoruz." Machiavelli için olduğu gibi Weber için de her şey, anın yarattığı fırsatların farkına varmaya bağlıydı. Bu belki de Weber'in hayatıyla çalışmaları arasındaki 'kayıp halka'nın en net ifadesidir. Eğer bu doğruysa, kayıp halka Radkau'nun bu hacimli ancak yanlış tasarlanmış eserde aradığı şey değildir. Her şeye rağmen Radkau'nun 'yeniden doğallaştırılmış' kahramanı, yani kişisel ve mistik hayatı içinde bir teselli bulmak için siyasal çatışmaları aşmış olan Weber, *große Koalition* (Büyük Koalisyon) Almanya'sında kendini evinde hissedecektir.

(Türkçesi: Mehmet Evren Dinçer)